

## ๕๓. ความไม่มีสติสัมปชัญญะเป็นเหตุให้เสียธรรม

The Lack of Temperance Causes the Dhamma Collapse



ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One



By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

### ความสำคัญของบทความ

สังคมมนุษย์มีระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือวัฒนธรรมภายในชุมชนของตนแตกต่างกันไป ที่เรียกอีกอย่างว่า “การถ่ายทอดความรู้” [Knowledge Transfer] เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์หรือพืชจะไม่มี “ระบบการขัดเกลาทางสังคม” อย่างเด่นชัดเหมือนมนุษย์ คือ “พวกมีพ่อแม่สั่งสอน” [สถาบันครอบครัว] ต่อจากนั้น ก็จะเป็นระบบโครงสร้างทางสังคม รับผิดชอบหน้าที่อีกชั้นหนึ่ง คือ “สถาบันการศึกษา: โรงเรียน-วิทยาลัย-มหาวิทยาลัย” บทบาทของสถาบันทั้ง ๒ แห่ง นี้ มีของดีอะไรในการนำไปถ่ายทอดให้สมาชิกคนรุ่นต่อไป สำหรับ “ของดี” ที่ว่านั่น คือ “องค์ความรู้” [A Body of Knowledge] ที่สั่งสมกันมาในสังคมท้องถิ่นและจากสังคมอื่นๆ จนถึงจากสังคมทั่วโลกสำหรับสมัยปัจจุบันนี้ ผู้ที่จะสืบทอดเทคโนโลยีได้นั้น จะเป็นบุคคลที่มีความฉลาดเฉลียว มีไหวพริบปฏิภาณ เป็นกล้าเลิศ จึงจะสำเร็จกิจการการสืบทอด (๑) เจตนารมณ์หรืออุดมการณ์ อันเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรม [ความรู้-อารยธรรม] และ (๒) สิ่งประดิษฐ์ฝ่ายรูปธรรม [สสารวัตถุ] ฉะนั้น คนรุ่นต่อไปนั้น จะต้องเป็นบุคคลที่มี “สติสัมปชัญญะ” ดีมาก ประกอบด้วย (๑) ปัญญา-Wisdom คือ “สัมปชัญญะ” [สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ = อธิปัญญา] และ (๒) เหตุผล-Reasoning [Logic] คือ “สติ” [สัมมาวาจา-สัมมาสมาธิ-สัมมาสมาธิ = อธิจิตต์] และประการสำคัญ ต้องเป็นผู้รู้มีธรรมของคนดีประจำใจ นั่นคือ “พหูสูต-สัตบุรุษ-ปราชญ์เมธี” ถ้าเป็นพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า “เอกบุรุษ-มหาบุรุษ-บรมบุรุษ” เป็นต้น บุคคลทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมสร้างสรรค์ต่อเติมต่อยอดปัญญาความรู้จากของเก่าดั้งเดิม ให้เจริญออกมาบริบูรณ์สมบูรณ์ได้ยิ่งขึ้นและไพบูลย์ด้วยอัตถประโยชน์ในกิจการงานต่างๆ ในทางศาสตร์สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับตน เพราะฉะนั้น คนจะดีจะชั่วนี้ ก็ต้องนำมาขัดเกลาที่ “สติสัมปชัญญะ” ให้เป็นอย่างมีสติ คือเป็นคนดีมีคุณภาพ หรือให้เป็นอย่างเสียสติ คือ เป็นคนชั่วด้วยคุณภาพ แล้วผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายจะเลือกทางเส้นไหน เพื่อจะให้เข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรค อันเป็นจุดหมายสูงสุดโดยปรมาตม์แห่งการปฏิบัติธรรม.



## บทความที่ ๕๓ ประจำปี ๒๕๕๕ – ความไม่มีสติสัมปชัญญะเป็นเหตุให้เสียธรรม

ตามคำนิยามของคำว่า “สติ” [Mindfulness] หมายถึง ความระลึกได้ ความจดจำได้ ความทรงจำ ส่วนคำว่า “สัมปชัญญะ” [Awareness] หมายถึง ปัญญา ความรอบรู้ ความรู้ตัวด้วยปัญญา เกณฑ์การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล วิจารณ์ญาณ เมื่อบุคคลฝึกอบรมสติมาดีพร้อมแล้ว ย่อมเกิดสติแก่กล้า [อุปัฏฐาน] โดยเฉพาะการฝึกสติใน “สติปัฏฐาน ๔” ด้วยการกำหนดสติให้ตามรู้ใน “กาย-เวทนา-จิต-ธรรม” [อารมณแห่งกรรมฐาน] ว่าสภาวะธรรมดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งไม่ใช่ตัวตนบุคคล เป็นเพียงแต่สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยหลายๆ สภาวะธรรมมารวมกันเป็นหน่วยรวมเดียวกัน [Collective Unit] หรือมีสภาพเป็นแค่เพียง “ภาพลวงตา” [Hallucination] ให้สติเข้าไปยึดเกาะ และกลายเป็นความทุกข์ความเดือด ที่เรียกว่า “อุปาทานทุกข์-อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์” ฉะนั้น (๑) สภาวะแห่งจิตต่างๆ จึงเป็น **ธรรมเครื่องระลึกรู้จดจำของสติ** ในขณะที่เดียวกัน กับ (๒) สภาวะแห่งจิตนั้นๆ ก็กลายเป็น **ธรรมเครื่องเรียนรู้ของสัมปชัญญะ** เช่นเดียวกัน และ (๓) สภาวะแห่งจิตนั้นๆ ก็กลายเป็น **ปัญญาและความรู้ทักษะสะสมเป็นประสบการณ์** [องค์ความรู้-ขุมทรัพย์แห่งปัญญา] และ (๔) กลายเป็น **อุปนิสัยประจำตัว** [พื้นจิตตสันดาน] ไปในที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงนั้น คนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ฝึกอบรม “สติสัมปชัญญะ” [Temperance] มาอย่างถูกต้องตามวิธีของพระพุทธเจ้า จึงทำให้เกิดความประมาท [ปมาทะ] ที่เรียกว่า “ขาดสติ” [Mindlessness] และอยู่ในสภาพที่ “หมดความคิด” [Thoughtlessness] จึงทำให้เกิดความสะเพร่า ความเพลอลอ และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถึงแม้จะหมั่นเพียรในการเจริญภาวนามากก็ตาม เมื่อไม่สำรวมระวังในอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมทำให้เกิด “อาการเสียธรรม” ได้เสมอ โดยเฉพาะผู้ครองเพศสมณะ ที่เรียกว่า “วิบัติ ๔” หมายถึง ความเสียหาย ความบกพร่อง ความใช้ไม่ได้ ได้แก่ (๑) **ศีลวิบัติ** (๒) **อาจารย์วิบัติ** (๓) **ทิฏฐิวิบัติ** (๔) **อาชีพวิบัติ** ซึ่งนำไปสู่ความไม่ละอายบาป และไม่กลัวบาป นั่นคือ “อหิริ-โอตตปเป” นอกจากนี้ ยังเป็นบุคคลที่สามารถนำความเดือดร้อนมาสู่สังคมได้ เพราะไม่มี “หิริ-โอตตปเป” ครอบงำจิตใจตลอดเวลา นั่นคือ “ความขาดสติสัมปชัญญะ” นั่นเอง

เมื่อฝึกอบรม “สติ” [Mindfulness] ให้แก่กล้าได้ “สัมปชัญญะ” [Awareness] ก็เกิดความรู้ชัด ย่อมกลายเป็น “ปัญญา” [Wisdom] กล่าวคือ “สติ” ก็กลายเป็น: **ทัสสนะ** [กายหยังเห็น-Insight] และ “สัมปชัญญะ” ก็กลายเป็น: **ญาณ** [การหยั่งรู้-Knowledge] ด้วยการการฝึกอบรมจิตใจให้บรรลุ “ฌานสมาบัติ” [Absorptions] ที่เรียกว่า “ฌาน ๔” โดยเฉพาะ “จตุตถฌาน” ที่จิตพัฒนาด้วยองค์ฌาน ๒ อย่าง ได้แก่ “อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ” [จิตประภัสสร-จิตตั้งเดิมตามสภาพธรรมชาติ ปราศจากนิเวรณ] เพราะฉะนั้น “สติสัมปชัญญะ” [Temperance] ในวิปัสสนาภูมิ [สมาธิในวิปัสสนา-จิตตัววิปัสสนา] ก็คือ “ญาณทัสสนะ” [Knowledge and Insight] หมายถึง การหยั่งรู้-การหยั่งเห็น



ส่วนในกระบวนการคิด พิจารณาไตร่ตรอง เพ่งกำหนด ตามสภาวะธรรมต่างๆ อย่างถูกวิธี ด้วยปัญญาและเหตุผลนั้น เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” [Analytic Thinking] เพื่อให้เกิดปัญญาให้เห็น สภาวะธรรมที่ปรากฏ [เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป] ตามเป็นจริง ที่เรียกว่า “ทิพจักขุญาณ-ยถาภูตญาณ-ธรรมจิติ ญาณ-สัมมาทัสสนะ” ซึ่งเป็นการพิจารณาธรรมตามหลักปัจจุสมุปบาท เพื่อให้รู้เห็น: (๑) เหตุแห่งทุกข์ [สมุทวาร] นั่นคือ “อนุโลมปัจจุสมุปบาท” และ (๒) การดับทุกข์ [นิโรธวาร] นั่นคือ “ปฏิโลมปัจจุสมุป บาท” ในสาระประเด็นนี้ ก็ถือเป็นหัวใจสำคัญใน “การะบวนการคิด” [Conceptualizations]

นอกจากนั้น ยังต้องพิจารณาธรรมด้วยหลัก “ปัจจัยธรรม” อันอีกด้วย นั่นคือ “ปัจจุสมุ ปปีนธรรม ๖” [ธรรมในภวจักรหรือสังสารจักร] ด้วย ได้แก่ อัทธา ๓-สังขเป ๔-สนธิ ๓-วัฏฏะ ๓-อาการ ๒๐-มุต ๒ ฉะนั้น “การมนสิการกรรมฐาน” บ่อยๆ อย่างสืบเนื่องเป็นนิตย์โดย “อนุปัสสนา ๗” ย่อมทำให้ เกิด “ปัญญาญาณในวิปัสสนาภูมิ” ตามมา [ปัญญา ๑๐] จนถึงขั้นปัญญาแตกฉาน ที่เรียกว่า “ปฏิสัมภิตา ๔: อตตปฏิสัมภิตา-ธัมมปฏิสัมภิตา-นิรุตติปฏิสัมภิตา-ปฏิภาณปฏิสัมภิตา” โดยมีลำดับการพัฒนาที่ประกอบมรดน ให้เกิดปัญญาต่างๆ ได้ [พระอรหันต์ในขั้น “ปฏิสัมภิตปตตะ” คือ ผู้บรรลุปฏิสัมภิตาสี่] ดังนี้

- (๑) “ชวนปัญญา” — ปัญญาเร็ว โดยเจริญ “อนิจจานุปัสสนา” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “นิพเพธิปัญญา” — ปัญญาทำลายกิเลส โดยเจริญ “ทุกขานุปัสสนา” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “มหาปัญญา” — ปัญญามาก โดยเจริญ “อนัตตานุปัสสนา” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “ตักขปัญญา” — ปัญญาคมกล้า โดยเจริญ “นิพพิทานุปัสสนา” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “วิบูลปัญญา” คือ ปัญญากว้างขวาง โดยเจริญ “วิราคานุปัสสนา” [ดับความกระหายวัฏฏะ]
- (๖) “คัมภีรปัญญา” — ปัญญาลึกซึ้ง โดยเจริญ “นิโรธานุปัสสนา” [ดับกิเลส]
- (๗) “อัสสามันตปัญญา” — ปัญญาไม่ใกล้ โดยเจริญ “ปฏินิสัสคคานุปัสสนา” [สลัดคืน]
- (๘) “ปฏิสัมภิตา ๔” — ปัญญาแตกฉาน โดยเจริญ “อนุปัสสนา ๗” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “ปุลลปัญญา” — ปัญญาแน่นหนา โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “หาสปัญญา” — ปัญญาไร้เรง โดยเจริญ “ปัญญา ๙” [ทิพจักขุ-ปัญญาจักขุ]

เพราะฉะนั้น ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า นั้น จะ เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม “สติสัมปชัญญะ” เสมอ พร้อมด้วยอานิสงส์ของการเจริญ “สมาธิภาวนา” อีก ๓ อย่าง นอกจาก “สติสัมปชัญญะ” ได้แก่ (๑) **ญาณทัสสนะ**-การหยั่งรู้เห็น (๒) **อาสาวัคยญาณ**-ความตรัสรู้ และ (๓) **ทิวฐุธรรมสุขวิหาร**-การอยู่เป็นสุขในขณะปัจจุบัน เมื่อมี “สติสัมปชัญญะ” แกร่งคมชัด [อุปัฏ ฐาน-ญาณ] เป็น “สติปัญญา” [ปัญญาญาณในภวานากรรมฐาน] แล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมได้อานิสงส์เช่นนั้น ย่อม ดำรงตนอยู่ด้วย “ความไม่ประมาท” [อปปมาตะ] ประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น

“สติสัมปชัญญะ” จะทำหน้าที่ก่อกองและยับยั้งความนึกคิดระหว่างกุศลธรรมกับอกุศลธรรม นั่นคือ เป็นจิตตัววิจารณ์ญาณ จิตสำนึก หรือ มโนธรรม

อนึ่ง ใน “กระบวนการจัดกลทางสังคม” [Socializations] นั้น การฝึกอบรมจิตตัวเป็น “สติสัมปชัญญะ” พร้อมด้วยการฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้รู้ประจักษ์แจ้งด้วย “ญาณทัสสนะ” ทั้งความหมายและเหตุผล โดย “โยนิโสมนสิการ” [ทิพพจักขุญาณ] เพื่อให้พิจารณาใจทวิชีวิตพื้นฐานของชีวิตนั้น คือ “อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์” [อุปาทานทุกข์] อันเป็นสภาพแห่งทุกข์ของทุกคน โดยบุคคลต้องกำหนด “สติสัมปชัญญะ” ให้ตามพิจารณาสภาวะธรรมดังกล่าวนี้ ให้รู้แจ้งเห็นจริงให้ได้ว่า ทุกข์นั้นเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง [ทุกข์สังข์] ต่อไปก็ฝึกอบรมให้กำหนดรู้สาเหตุของทุกข์ทั้งหลายนั้น เกิดจากอะไรเป็นเหตุ [สมุทัยสังข์] และกำหนดรู้ความจริงของสภาวะปราศจากทุกข์นั้น ทำอย่างไร [นิโรธสังข์] แล้วค่อยคิดหาแนวทางในการดับทุกข์นั้นๆ [มรรคสังข์] ดังนั้น คำว่า “กองทุกข์แห่งชีวิต” ก็คือ ธรรมในวิปัสสนาภูมิ ต่อไปนี้ **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒** ส่วนปัญญาแจ้งในเรื่องนี้ดี คือ “**อริยสังข์ ๔**”

หลักธรรมที่กำหนดรู้สาเหตุแห่งกองทุกข์ในชีวิต คือ “**ปัจจัยธรรม**” ทั้งหลาย ได้แก่ (๑) **ปฏิจจสมุปบาท ๑๒** [อนุโลมปฏิจจสมุปบาท กับ ปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท] และ (๒) **ปฏิจจสมุปป็นนธรรม ๖** [อัทธา ๓-สังขเป ๔-สนธิ ๓-วิภว ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒ รวมทั้ง กฏแห่งกรรม-กฏแห่งวิบากกรรม-กฏแห่งกรรมของสัตว์] ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ฉะนั้น ในบรรดาธรรมทั้งหมดนี้ เรียกว่า “**วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ**” และความรู้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาและเหตุผลโดย “**สติสัมปชัญญะ**” นั้น จึงเป็นแก่นพื้นฐานของการปฏิบัติธรรมทั้งปวง ถ้าไม่รู้แจ้งเห็นจริง [ญาณทัสสนะ] ในเรื่องนี้แล้ว มักทำให้บุคคลหลงทางในเป้าหมายในการดับกิเลสทั้งหลายและกองทุกข์ทั้งปวง ไม่เห็นอรรถธรรมอันเป็นประโยชน์ภายหน้าที่จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงโดยปรมาตม์ [ปรมาตตะ-ประโยชน์สูงสุด] ที่เรียกว่า “**นิพพาน**” [Nirvana] ไม่อดทนไม่หมั่นเพียรจริงเพื่อเรื่องนี้จนถึงที่สุด คือ ทำได้ไม่ถึงที่สุดแห่งปรมาตม์เพื่อบรรลุถึง “**โลกุตตรธรรม ๘**” [มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑]

ดังนั้น ความเข้าใจอย่างถูกต้องในระบบโครงสร้างของการปฏิบัติธรรมนั้น จึงเป็นเรื่องการเห็นที่ยอดเยี่ยม [ทัสสนานุตตริยะ] คือ ปัญญาเห็นธรรม ปัญญาตรัสรู้ธรรม เห็นนิพพาน หรือ อริยมรรคมีองค์ ๘ จากนั้นกำหนดรู้เห็นแนวทางปฏิบัติอันเยี่ยม [ปฏิบัติทานุตตริยะ] คือ “**อริยมรรค**” [อริยสังข์ ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘-โลกุตตรมรรค ๔] แล้วกำหนดรู้ความหลุดพ้นอันเยี่ยม [วิมุตตานุตตริยะ] ถึงความเป็นอรหันต์ ได้แก่ **โลกุตตรผล ๔** [สัมมาญาณ] กับ **อรหัตตผลวิมุตติ** [สัมมาวิมุตติ] เพราะฉะนั้น สภาวะอันถูกต้องแห่งการหลุดพ้นนั้น เรียกว่า “**อริยมรรคมีองค์ ๑๐-สัมมาตตะ ๑๐-อเสขธรรม ๑๐**” ซึ่งประกอบด้วย (๑) อริยมรรคมีองค์ ๘-โลกุตตรมรรค-**สมุจเจตนิโรธ** คือ ดับกิเลสด้วยตัดขาดเสร็จสิ้นเด็ดขาดด้วยโลกุตตรมรรค (๒) สัมมาญาณ-โลกุตตรผล-**ปฏิบัติสัทธนิโรธ** คือ ดับด้วยสงบระงับ อาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้วบรรลุโลกุตตรผล กิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้ว ไม่ต้องขวนขวายเพื่อดับอีก และ (๓) สัมมาวิมุตติ-อรหัตตผลวิมุตติ-**นิสสรณนิโรธ** คือ ดับด้วยสลัดออกได้ ดับด้วยปลอดโปร่งไป ดับกิเลสศรี



จตุรัสแล้ว ดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยื่นตลอดไป ภาวะนั้น คือ “อมตธาตุ-นิพพาน-บรมธรรม” [วิวิญญู-ขันธวินิมุต] คือ มีปรีชาสามารถเข้าถึง “สันติบทแห่งนิพพาน” [มรรคภาวนา] ได้

เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมได้พัฒนาตนจน “สติสัมปชัญญะ” มีความแก่กล้าคมชัดถึงขั้นนี้ [อุปัฏฐาน-ญาณ: “อาตปปี-สัมปชาโน-สติมา” = สัมมาวายามะ-สัมมาสติ] ย่อมรู้ดีรู้ชั่ว เกิดศรัทธาปสาทะเชื่อมั่น ใน (๑) กฎแห่งกรรม (๒) ผลแห่งกรรม (๓) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน และ (๔) ความตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมกำหนดรู้ได้ด้วย “ทิพพจักขุญาณ” อันสัมพันธ์กันในปัจจุบันทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ จิตจึงประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล โดยการรู้อย่างเท่าทันผลวิบากของกิเลสที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ประกอบกรรมอย่างขาดสติหรือเสียดสติ [อกุศลมูล ๓: โลภะ-โทสะ-โมหะ] อันเป็นเหตุให้ลุถึงวิปัสสนาและอคติ คือ เกิดความเห็นถือผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงจนถึงขั้นวิบัติ ได้แก่ ทุศีล-ประพฤติกุศล-ผิดศีลธรรมผิดวินัย-เลี้ยวผิดในทางที่ผิด ทั้งหมดนี้ เรียกว่า “อาการเสียธรรม” ยกตัวอย่างประกอบ เช่น แทนที่จะสนับสนุนคนดีให้พ้นทุกข์ กลับไปช่วยคนชั่วให้มีโอกาสทำชั่วได้มากยิ่งขึ้นโดยไม่รู้ตัว กลัวชาวบ้านจะฉิบหายน้อยไป [อรติ-ปฏิกะ-โทสะ = ความไม่ยินดี ความขัดเคืองใจ ไม่ประสงคฺดี เรียกว่า “นิวรณ” อีกอย่างหนึ่ง] เพราะขบคิดได้ไม่ละเอียดเพียงพอ คนชั่วฉลาดมากกว่า เลยมากินบุญของตนไปหน้าด้านๆ หรือมีจะนั้น ก็ประมาณไม่ถูกว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ให้เหมาะกับกาลเทศะ เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า “สติสัมปชัญญะ” คือ ความระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมโดยไม่ประมาทนั้น ด้วยรู้ถึงโดยปัญญาและเหตุผล ซึ่งจะมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมตั้งแต่ต้นจนถึงการบรรลุความตรัสรู้สัมโพธิญาณ จึงพึงสำรวมระวังในเรื่องให้ดีด้วย “สังวร ๕” นั่นคือ ความสำรวมเป็นศีล ความระวังปิดกั้นบาปอกุศล ได้แก่ ปาฏิโมกขสังวร-สติสังวร-ญาณสังวร-ขันติสังวร-วิริยสังวร ก็พากันทำให้ได้แน่ ด้วยประการฉะนี้.

